

Danko Šourek, Zagreb

LUKA MISLEJ

**I NARUDŽBE ZA ZAGREBAČKU
KATEDRALU**

Ljubljanskoga kamenoklesara Luku Misleja (Vipava, 16. X. 1658. – Škofja Loka, 5. II. 1727.)¹ u svojem pregledu barokne skulpture na području središnje Slovenije Sergej Vrišer (1976.) označio je kao majstora s čijim je djelovanjem povezan početak drugoga razdoblja u razvitku ljubljanskoga i kranjskoga kiparstva u kamenu [mramoru].² Kao kamenoklesar s razvijenom radioničkom praksom koja je, uz uobičajene klesarke radove, obuhvaćala i umjetnički zahtjevnije altarističke i skulptorske projekte, Luka Mislej nadovezuje se na tradiciju ljubljanske radionice Mihaela Cusse (oko 1657.–1699.) koja je obilježila prvo širenje barokne mramorne skulpture na području Kranjske i njoj susjednih regija. Premda je Mislejeva uloga u prihvaćanju i razvitku suvremenijih rješenja oltarne arhitekture povezanih s taljanskim strujanjima zreloga baroka³ u posljednje vrijeme bila podvrgnuta kritičkom preispitivanju,⁴ nedvojbeno je značajna novina u karakteru njegove suradnje s kiparima (Angelo Putti, Jacopo Contieri, Francesco Robba) koje povezujemo s vrhunskim ostvarenjima mramorne skulpture na području Slovenije i

¹ Točan nadnevak i mjesto Mislejeva rođenja, temeljen na arhivskome podatku iz *Matice krštenih* Župnoga arhiva u Vipavi, donosi Blaž RESMAN, *Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe*, Ljubljana 1995, p. 37. Podatak o nadnevku i mjestu Mislejeve smrti, zabilježen u dokumentima ljubljanske bratovštine »Der Todt-Angst Jesu Christi« bio je poznat od ranije – prva ga donosi Melita STELÈ, *Ljubljansko baročno kiparstvo v kamnu*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. IV, 1957, p. 40.

² »Z opisanimi deli pa smo že prestopili prag druge dobe v razvoju ljubljanskega in kranjskega kamnitega kiparstva in moramo spregovoriti o delovanju drugega pomembnega kamnoseka – Luka Misleja.« Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976, p. 51.

³ Cf. VRIŠER 1976, cit. n. 2, p. 52.

⁴ Za arhivski potvrđene Mislejeve arhitektonske okvire oltarnih nastava, cf. e. g. RESMAN 1995, cit. n. 1, pp. 26–29, 37; Igor WEIGL, Oltarji Luke Misleja, ljubljanskega kamnoseškega mojstra na Štajerskem, *Kronika*, XLVII/3, 1999, pp. 2–6; Blaž Resman, Še o nekaterih baročnih kamnitih oltarjih, *Acta historiae artis Slovenica*, X, 2005, pp. 56 ss.

Hrvatske.⁵ U odnosu na već spomenutoga Mihaela Cussu, koji je skulptorske elemente za svoje klesarske projekte naručivao ili kao gotove radove nabavljao u Veneciji, Luka Mislej ostvaruje suradnju s venecijanskim kiparima u okviru svoje radionice u samoj Ljubljani.⁶ Vrhunac te suradnje obilježava karijera Francesca Robbe (1698. – 1757.), koji je kao mladi kipar, oženivši se Mislejevom kćerkom Terezijom, ostao u majstorovoj radionici te ju i preuzeo nakon njegove smrti 1727. godine.⁷ Time tradicija ljubljanskih kamenoklesarskih radionica ulazi u svoju treću – završnu – fazu, u kojoj su altaristička (kamenoklesarska) i skulptorska djelatnost po prvi puta bile objedinjene u istome umjetniku.⁸

Kamenoklesarska radionica Luke Misleja tijekom cijeloga je razdoblja djelovanja, koje je, temeljem arhivskih dokumenata moguće pratiti od 1701. godine pa do majstorove smrti 1727. godine, zadržala i širi regionalni karakter. Njezina je aktivnost uključivala i izradu umjetnički manje zahtjevnih klesarskih radova, poput onih za katedralu, isusovačku crkvu (1701./1703.) i gradski magistrat (1717./1718.) u Ljubljani ili za franjevce u Novom Mestu i Kamniku.⁹ Ta se, očito ustaljena, djelatnost nastavlja i nakon što je u radionicu (1721./1722.) ušao mladi kipar Francesco Robba, koji je kasnije i sam prihvaćao slične (strogo) klesarske narudžbe.¹⁰

⁵ Za katalog Puttijeve, Contierijeve i Robbinine djela vidi: Matej KLEMENČIČ, *Francesco Robba in beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Ljubljana 1998, pp. 23–45.

⁶ Cf. STELÈ, 1957, cit. n. 1, p. 41.

⁷ Terezija Mislej i Francesco Robba sklopili su brak 16. II. 1722. godine, a da je po smrti svojega tasta osim njegove kuće na Trgu sv. Jakoba, Robba naslijedio i radionicu, dokazuju podatci o njegovu preuzimanju Mislejevih narudžbi, ali i dugova. Cf. Viktor STESKA, *Francesco Robba, ljubljanski meščan in kipar. Njegovo življenje in umetniško delovanje, Dom in svet*, XV, 1902, pp. 676–683, 730–376, 677–678.

⁸ Govoreći o počecima Robbinine djelovanja u Ljubljani i njegovu preuzimanju radionice, Vera Horvat Pintarić navodi: »Tako se, vjerojatno prvi put, afirmira u Ljubljani jedna velika i značajna radionica, koja, sa svojim pomoćnicima i suradnicima, postaje središte aktivnosti barokne skulpture kod nas, a njezino djelovanje i utjecaj protežu se i u susjedne krajeve.« Vera HORVAT PINTARIĆ, *Francesco Robba*, Zagreb, 1961, p. 8.

⁹ Cf. STELÈ, 1957, cit. n. 1, p. 40.

¹⁰ Uz iznimna kiparska ostvarenja za isusovačku crkvu i katedralu, pred sam kraj života (1756.) Robba u Zagrebu kleše, do danas sačuvani, mramorni portal nevelikih dimenzija za kuriju velikoga prepozita na Kaptolu 7. Cf. Željko JIROUŠEK, *Francesco Robba. Bernini zagrebačkog baroka. O 180-godišnjici njegove smrti u Zagrebu, Jutarnji list*, 27. III, 1937, pp. 4–5.

Upravo u skupinu jednostavnijih klesarskih radova mogli bismo uvrstiti i djela, koja je u vremenskom razmaku od gotovo dva desetljeća, u zagrebačkoj katedrali izveo Luka Mislej. Riječ je o dvama mramornim portalima (1706. i 1725.) za sakristiju, te o nadgrobnoj ploči Lucije iz Svetačja (1725.)¹¹ u obližnjoj kapeli sv. Ladislava (sjevernoj apsi-di katedrale). Mada su portali bili izgubljeni tijekom obnove zagrebačke katedrale koja je uslijedila nakon potresa 1880. godine, te o njihovu izgledu možemo suditi tek na temelju šturih arhivskih podataka i još oskudnijih opisa suvremenika, a nadgrobna je ploča dospjela u Muzej grada Zagreba,¹² činjenica da je u njihovoj izradi bila angažirana upravo Mislejeva ljubljanska radionica mogla bi pomoći u rasvjetljavanju određenih

Mada navedeni portal ne uključuje skulptorske elemente, svojom kvaliteto-m zauzima istaknuto mjesto unutar skromnije skupine srodnih zagrebačkih primjera druge polovice XVIII. stoljeća.

¹¹ Nadgrobna ploča od sivoga vapnenca s natpisom (SEPVLCRVM / MATRONAE LVICIAE RELICTAE / LADISL: ZEMCHE HVIVS / CAPL: INSIG: BENEFACIT) zaključenim plitko urezanim vitičastim ornamentom danas se čuva u muzeju grada Zagreba (MGZ 3635).

¹² Kukuljević i Tkalčić pružaju korisne podatke o smještaju dvaju portala u sklopu stare zagrebačke katedrale, no niti jedan niti drugi ne opisuju njihov izgled. Obojica, međutim, spominju nadgrobnu ploču Lucije od Svetačja, te donose i njezin natpis, pri čemu je Kukuljević posredno smješta u razdoblje oko 1500. godine. Cf. Ivan KUKULJEVIĆ ŠAKCINSKI, *Prvostolna crkva zagrebačka. Opisana s gledišta povjestnice, umjetnosti i starinah*, Zagreb 1856, pp. 24, 48; Ivan Krstitelj TKALČIĆ, *Prvostolna crkva zagrebačka nekoć i sada*, Zagreb 1885, pp. 62–63, 114. Tkalčić pogrešno navodi da je grobna ploča Lucije iz Svetačja bila postavljena tek u vrijeme kanonika-kustosa Antuna Zdenčaja (1772.–1791.). Činjenicu da oba pisca koji su *de visu* poznavali mramorne portale sakristije niti jednom riječju ne spominju njihov izgled, moguće je protumačiti jednostavnošću njihove izrade, ali i kod obojice prisutnim, uglavnom suzdržanim, stavom prema ostvarenjima baroknoga razdoblja. U pokušaju rekonstrukcije približnog izgleda dvaju portala sakristije moguće se je osvrnuti i na do danas sačuvane portale povezane s djelatnošću Mislejeve kamenoklesarske radionice. Uz reprezentativni portal ljubljanskog sjemeništa (1714.), čiju je skulptosku dekoraciju (dvije statue atlanta) izveo kipar Angelo Putti, Luka Mislej izradio je i kamenoklesarski dio stubišnoga portala kuće grofa Orfea Strassolda (1712.), također u Ljubljani. I ovdje se, doduše skromnija, skulptorska dekoracija (muška glava na zaglavnom kamenu) dovodi u vezu s Angelom Puttijem. Čini se, međutim, da oba ljubljanska portala svojim karakterom, kao i navedenim skulptorskim elementima, nadilaze one zagrebačke. Cf. Emilijan ČEVČ, Angelo Putti i njegovo delo na Slovenskem, *Zbornik za likovne umetnosti*, 9, 1973, pp. 261–262; Damjan PRELOVŠEK, O dveh ljubljanskih baročnih portalih, *Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 30. 1982, 3, p. 206.

atribucijskih problema značajnijih mramornih spomenika, kao i premošćivanju vremenskoga jaza između dokumentirane zagrebačke djelatnosti Mihaela Cusse (krajem XVII. st.) i Francesca Robbe (od 1727.).

Zagrebačka aktivnost Luke Misleja ostala je zabilježena u dvjema računskom bilježnicama kanonika-kustosa zagrebačkoga kaptola, koje bilježe izdatke za održavanje i opremanje katedrale i s njima povezane narudžbe.¹³

U računima zagrebačkoga kanonika-kustosa Ivana Znike (1629.–1706.) u dijelu rashoda (troškova) za mjesec svibanj 1706. godine unešena je zabilješka o isplati 163 rajnska florena ljubljanskome kovaču Matiji (Matthia) Gorssu za željezna vrata unutarnje sakristije. U nastavku iste zabilješke navodi se: »*Lapicidae Lucae Misli Labacen. pro Eodem Porta Marmorea, cu. Expensis dati R. 170.*«¹⁴ U zabilješci za mjesec kolovoz iste godine (1706.) naveden je izdatak od 6 rajnskih florena za putne troškove i napitnicu neimenovanoga ljubljanskoga kamenoklesara koji je sa svojim suradnikom u katedrali postavio navedeni Mislejev portal: »*Pro via et bibali Lapicidi Labacen. cum Suo Socio, qui dicta Porta aponebant R. 6.*«¹⁵ Kanonik Ivan Znika surađivao je, u svojstvu kustosa katedrale ali i privatnoga naručitelja, i s radionicom Mihaela Cusse. Vjerojatno najpoznatiji plod ove suradnje propovjedaonica je zagrebačke katedrale iz 1696. godine.¹⁶ Značajan dio Znikine naručiteljske djelatnosti povezan je upravo s prvim valom barokne mramorne skulpture na području Zagreba, koji uz spomenutu propovjedaonicu obuhvaća još i oltare sv. Luke i Posljednje večere (1703.) u zagrebačkoj katedrali, te oltar sv. Marije (1707.) u crkvi Majke Božje Remetske kraj Zagreba.¹⁷ Izuzetno kvalitet-

¹³ Bilježnicu kanonika-kustosa Jurja Reesa kao izvor povijesnoumjetničkih podataka prva je u stručnu literaturu uvela Doris BARIČEVIĆ, Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali, *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1, 1997, p. 374. Na podatku o vremenski ranijoj bilježnici Ivana Znike ovim se putem zahvaljujem vlč. Andriji Lukinoviću iz Kaptolskoga arhiva u Zagrebu.

¹⁴ Zagreb, Kaptolski arhiv (KAZ), *Računska bilježnica kustosa Ivana Znike (1698.–1706.)*, In Maio 1706.

¹⁵ KAZ, *Računska bilježnica kustosa Ivana Znike (1698.–1706.)*, In Augusto 1706.

¹⁶ O širem kontekstu narudžbe propovjedaonice vidi: Antun IVANDIJA, Propovjedaonica zagrebačke katedrale, *Bogoslovska smotra*, XXXV/2, 1965, pp. 313–341.

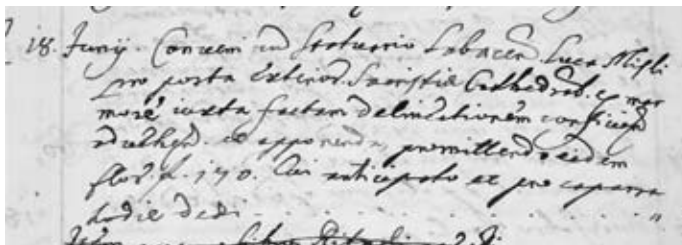
¹⁷ O naručiteljskoj djelatnosti Ivana Znike cf. Danko ŠOUREK, Naručiteljska i donatorska djelatnost zagrebačkoga kanonika Ivana Znike, *Tkalčić*.

na skulptura zastupljena na propovjedaonici i na navedenim oltarima potaknula je niz atribucijskih rasprava¹⁸ a sa motrišta radioničko – altariističke prakse (ali i razjašnjenja određenih problema u ranijim atribucijama) zanimljiv je prijedlog Blaža Resmana (1995.). Tri zagrebačka oltara on dovodi u vezu s Lukom Mislejom, koji je, nakon smrti Mihaela Cusse (1699.) preuzeo njegove nedovršene projekte a postupno i radionicu te zadržao kontinuitet prethodnikovih veza s venecijanskim kiparima.¹⁹ Zagrebački kontakti Luke Misleja sa Ivanom Znikom, naručite-

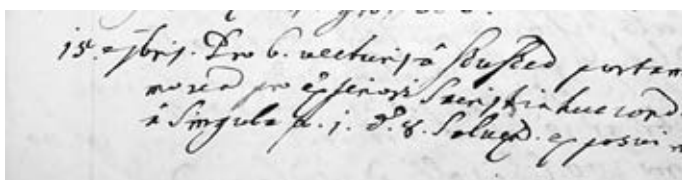
Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 9, 2005, pp. 327–410.

¹⁸ Isprva se u domaćoj literaturi sva plastika (andeo-atlant i reljefi s prikazom dvanaestogodišnjega Isusa u Hramu i četvorice evanđelista s propovjedaonice te reljef s prikazom Posljednje večere, kip sv. Luke i anđelčići s grbovima Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Ugarske sa spomenutih oltara) pripisivala Mihaelu Cussi (cf. Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetníků jugoslavenskih*, Zagreb 1858–1860, pp. 210–212). Nakon što je Viktor ŠTESKA, Ljubljanski baročni kiparji, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, V/I, 1925, pp. 1–2, donio nadnevak Cussine smrti (1699.) oltari sv. Luke i Posljednje Večere u cjelosti se počinju pripisivati pavlinskim kiparima iz Remeta, Tomi Jurjeviću i Pavlu Bellini (cf. Željko JIROUŠEK, Kiparska djela iz stare zagrebačke katedrale, *Jutarnji list*, 24. XII. 1939, pp. 13–14). Ana Deanović arhitekturu oba oltara pripisuje Cussinjoj radionici, ali navodi kako su kipovi za njih, kao i za propovjedaonicu, nabavljeni u talijanskim radionicama (cf. Ana DEANOVIĆ, Zagrebačka katedrala od XI. do sredine XIX. stoljeća, in: A. DEANOVIĆ – Ž. ČORAK – N. GATTIN, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb 1989, pp. 79–80). Slovenski, pa i talijanski povjesničari umjetnosti također su, u sklopu istraživanja plastike na Cussinim oltarima obuhvatili probleme autorstva navedenih skulptura te je konačno iznesen prijedlog atribucije skulptorske dekoracije propovjedaonice venecijanskom kiparu Paolu Callalu (cf. Matej KLEMENČIČ, Od Enrica Merenga do Paola Callala: Problem avtorstva kipov na oltarjih ljubljanskih kamnoseških delavnic okrog leta 1700, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. XXXVI, 2000, pp. 193–211, sa bibliografijom). U pogledu približega atribuiranja i smještaja u krug onovremenoga venecijanskoga kiparstva značajan je doprinos Vladimira Markovića koji je, temeljem stilskih analiza i komparacija, skulptorske dijelove propovjedaonice približio krugu oko Giovannija Comina i Enrica Merenga te je, nedavno, kip andela-atlanta pripisao venecijanskom kiparu Giacomu Piazzetti (cf. Vladimir MARKOVIĆ, La scultura marmorea a Zagabria prima di Francesco Robba, *Francesco Robba in beneško kiparstvo 18. stoletja*, Ljubljana 2000, pp. 191–196; IDEM, Andeo iz zagrebačke katedrale, *Peristil* 49, 2006, pp. 99–105). Matej Klemenčič pripisao je reljef Predaje ključeva na stupu iza govornice Francescu Robbi (cf. Matej KLEMENČIČ, Robbov relief Kristus izroča ključeve sv. Petru na prižnici zagrebske stolnice, *Umetnostna kronika* 15, 2007, pp. 2–7).

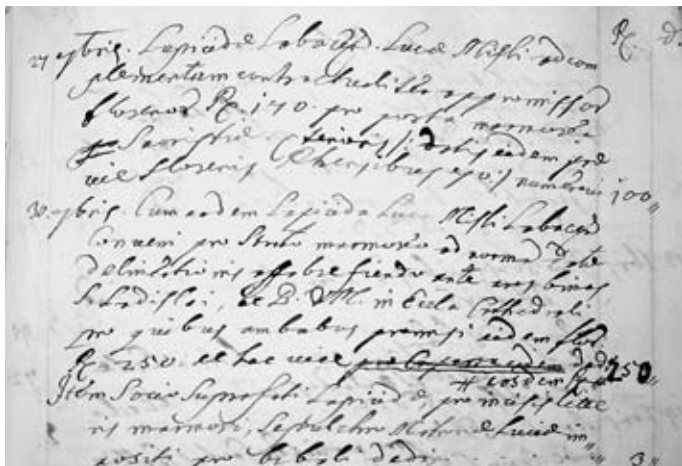
¹⁹ Cf. RESMAN, 1995, cit. n. 1, pp. 25–36 (poglavlje *Kuševo nasljedstvo*).

KAZ, Rationes officii Custodiatus Gergii Reess, abatis S. Helenae de Podborie, custodis et C. Z., a die 1ma Augusti anni 1724, usque ad 1728. die 14 Marty; zabilješka o dogovoru o izradi portala vanjske sakristije.*

KAZ, Rationes officii Custodiatus Gergii Reess, abatis S. Helenae de Podborie, custodis et C. Z., a die 1ma Augusti anni 1724, usque ad 1728. die 14 Marty; zabilješka o prijevozu mramornih elemenata portala od Susedgrada do Zagreba

KAZ, Rationes officii Custodiatuſ Gergii Reess, abatis S. Helenae de Podborie, custodis et C. Z., a die 1ma Auguſti anni 1724, uſque ad 1728. die 14 Marty; zabilješka o konačnoj isplati Luki Miſleju te dogovoru o popločanju poda iſpred oltara ſv. Ladislava i Blažene Dievice Marije i izradi nadgrobne ploče Lucije iz Svetačja

* Na dozvoli i pomoći pri fotografiranju prikazanih priloga ovim se putem zahvaljujem dr. sc. Stjepanu Razumu, voditelju Nadbiskupskoga arhiva u Zagrebu.

ljem spomenutih oltara (o kojima na žalost nisu poznati nikakvi arhivski podatci)²⁰, posredno ga, a svakako vremenski, dodatno približavaju njihovu nastanku.

Sljedeći, nešto opširniji podatak o aktivnosti Luke Misleja u zagrebačkoj katedrali nalazi se među računima kanonika-kustosa Jurja Reesa (1675.–1745.). Za razliku od sažeta Znikina podatka, iz Reesovih bilježaka moguće je saznati i ponešto o procesu narudžbe, kao i načinu transporta mramornih elemenata iz Ljubljane u Zagreb. Prva je u nizu zabilješka datirana 18. VI. 1725.: »18. Juny. Conueni cu. Statuario Labacen. Luca Misli pro porta exterior. Sacristiae Cathedral. ex marmore iuxta factam delineationem conficien. ad uehen. et apponenda, promittendo eadem flor. R. 170. Cui anticipato et pro caparra hodie dedi [R] 70.«²¹ Kustos Rees dogovorio je, dakle, s Lukom Mislejom izradu, dovoz i postavljanje portala vanjske sakristije za istu svotu koju mu je devetnaest godina prije za portal unutrašnje sakristije platio kustos Znika, te odmah po sklopljenu dogovoru majstoru isplatio 70 rajnskih florena predujma. Portal je trebao biti izveden prema nacrtu (*Delineatio*), koji se, na žalost, nije sačuvao. Zanimljivo je da Rees Misleja ovdje naziva kiparom (*Statuarius*), što ne odgovara njegovoj potvrđenoj djelatnosti kao ni prirodi same narudžbe.²² U ranijoj Znikinoj, i u svim slijedećim Reesovim zabilješkama Luka Mislej navodi se ispravno – kao kamenoklesar (*Lapicida*). Objašnjenje prve Reesove zabune (ili zbunjujućega naziva majstora) moglo bi biti povezano sa spomenutom specifičnom Mislejevom radioničkom praksom. Naime, u predhodnome razdoblju Mislejeva je radionica intenzivirala odnose sa venecijanskim kiparima, a jedan od njih – Francesco Robba – od 1721./1722. godine postaje i nje-

²⁰ U slučaju remetskoga oltara i oltara Posljednje večere – sudeći prema posvetnim natpisima na njihovim predelama – Znika je djelovao kao privatni donator. Kod oltara sv. Luke riječ je o posmrtnoj donaciji kanonika Tome Augustića, no kako se radi o konstrukcijskome pandanu oltara Posljednje večere također je, s priličnom sigurnošću, moguće pretpostaviti Znikinu ulogu pri njegovoj narudžbi. Ne čudi stoga, što u »službenoj« računskoj bilježnici ne nailazimo na podatke povezane s njihovom izradom.

²¹ KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, abatis S. Helenae de Podborie, custodis et C. Z., a die Ima Augusti anni 1724, usque ad 1728. die 14 Marty, In Junio 1725.*

²² Kao i u slučaju Mihaela Cusse, već je Melita Stelê ustvrdila da ni Luka Mislej nije bio kipar nego »samo vodja kamnoseške delavnice in podjetnik«. STELÊ, 1957, cit. n. 1, p. 42.

zinim članom. Sva umjetnička djela takve radionice, mogla su, posebice u svijesti naručitelja iz udaljenijih sredina poput one zagrebačke – bez jasne predodžbe o unutrašnjoj podjeli naručena posla – biti povezana upravo s njenim voditeljem.

Mislej je klesane elemente portala izradio najvjerojatnije u Ljubljani jer su 15. IX. iste 1725. godine zabilježeni izdatci za njihov prijevoz od Susedgrada do Zagreba: »15. 7bris. Pro 6. uecturis a Szuszed portam marmorea. pro exteriori Sacristia huc conducen. a Singula R. 1 d. 8. Solu-en. exposui in toto [R] 6 [d] 48.«²³ Do Susedgrada su mramorni elementi bili dopremljeni o majstorovu trošku, a tu ih je preuzeo naručitelj koji je relativno kratak prijevoz kolima do Zagreba plaćao sam. Očito je da je prijevoz od Ljubljane do Susedgrada kraj Zagreba tekao uobičajenim načinom: splavima po rijeci Savi. O toj nas komunikacijskoj ruti koja je kranjske i štajerske krajeve povezivala sa Zagrebom izvješćuje Janez Vajkard Valvasor (1689.)²⁴ a vrlo živopisno svjedočanstvo vlastita putovanja Savom ostavio je i Pavao Ritter Vitezović (1676.).²⁵ Istim su putem, nekoliko godina kasnije, u Zagreb stigla i Robbina djela za isusovačku crkvu sv. Katarine – oltari sv. Ignacija Loyolskoga i Majke Božje Loretske.²⁶ Ubrzo nakon dopreme

²³ KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, In Septembri 1725.*

²⁴ »Tedad [na sajmene dane u Zagrebu] se zbere tako iz Kranjske kakor iz vse Štajerske zelo veliko trgovcev, ki se peljejo po Savi navzdol, nazaj grede pa konje kupijo in v skupinah družno domov jahajo, ker more tisti, ki ima denar pri sebi, prav redko varno sam potovati, ne da bi ga Husari ali Hrvatje napadli, izropali, da, celo umorili.« Janez Vajkard VALVASOR, *Slava vojvodine Kranjske* [1689], Ljubljana 1984, p. 280 (izabrana poglavja, preveo: Mirko Rupel). Možemo predpostaviti da su se opasnosti koje su putnicima prijetile još krajem nesigurnoga XVII. stoljeća barem u određenoj mjeri smanjile nakon općega sređivanja prilika u Hrvatskoj i Slavoniji koje je uslijedilo nakon Drugoga Leopoldinskoga rata i zaključenju mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine.

²⁵ Vitezović u pismu Valvasoru opisuje svoje trodnevno putovanje ladom od Litije do Susedgrada kraj Zagreba. Opis puta posebno je zanimljiv jer otkriva svakodnevni život i prilike onoga vremena. Cf. Vjekoslav KLAČIĆ, *Život i djela Pavla Rittersa Vitezovića. (1652.–1713.)*, Zagreb, 1914, p. 26.

²⁶ Robba se u oba ugovora obvezuje da će oltare na vlastiti trošak dopremiti »sin' alla riva del fiume Savo distante un' ora in circa da Zagabria«. Prema ugovorima (Acta Irregistrata Collegium Zagrabienae, 1727. Fasc. VII. Nr. 287. i 1729. Fasc. VII. Nr. 289.) objavljenim u: Viktor HOFFILLER, Radnje ljubljanskoga kipara Franje Robbe u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s. XIV, 1919, pp. 207–208 (oltar sv. Ignacija); Željko JIROUŠEK – Miroslav VANINO, Izvori o isusovačkoj akademskoj crkvi

portala, 27. IX. 1725. godine Luki Misleju bio je isplaćen ostatak dogovorene svote: »27 7bris. *Lapicidae Labacen. Lucae Misli ad complementans contractualiter appromisor. florenor. R. 170. pro porta marmorea Sacristiae exterioris /:datis eadem praeuiaie florenis Rhensibus 70:/ numeravi [R] 100.*«²⁷ Ljubljanski kamenoklesar zadržao se je u Zagrebu još nekoliko dana. Dana 30. IX. (dva tjedna po dopremi portala u Susedgrad a tri dana nakon isplate) kustos Rees s Lukom Mislejem dogovorio je novi posao – mramorno popločenje poda ispred oltara sv. Ladislava i Blažene Djevice Marije (sjeverna i južna apsida katedrale) – za što mu odmah isplaćuje i cjelokupnu svotu do 250 rajnskih florena: »30. 7bris. *Cum eadem Lapicida Luca Misli Labacen. Conueni pro Strato marmoreo ad norma. datae delineationis affabrefiando ante aras binas S. Ladislai, et B. V. M. in Eccla Cathedrali pro quibus ambabuspraemisi eadem flor. R. 250. et hac uiae cosdem dedi [R] 250.*«. U nastavku zabilješke slijedi još jedna isplata vezana uz produljeni Mislejev boravak u Zagrebu: »*Item Socio Suprafati Lapicidae, pro incisis litteris marmori, Sepulchro Matronae Luciae imposti pro bibali dedi [R] 3.*«²⁸ Naime, majstorov neimenovani suradnik tijekom boravka u Zagrebu uklesao je natpis na mramornoj nadgrobnoj ploči matrone Lucije, za što mu je isplaćena tek napitnica u visini od 3 rajnska florena.²⁹ Budući da se niti u ranijim zabilješkama ne spominju nikakvi troškovi nabavke spomenute ploče (a Mislejevu je pomoćniku isplaćen samo napitnica), moguće je pomisliti i na sekundarnu upotrebu već postojeće nadgrobne ploče.³⁰

svete Katarine u Zagrebu, *Vrela i prinosi. Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima*, 19 (= 10), Zagreb, 1992–1993 [1995], pp. 149–151 (oltari sv. Ignacija i Majke Božje Loretske).

²⁷ KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, In Septembri 1725.*

²⁸ KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, In Septembri 1725.*

²⁹ Lucija, kći Klementa iz Sv. Klementa, udovica Ladislava iz Svetačja (Svetački, de Zemche) (oko 1460. – oko 1500.), zagrebačkoj je crkvi oporučno ostavila više svojih imanja u Varaždinskoj županiji te je bila pokopana u blizini oltara sv. Ladislava u sjevernoj apsidi katedrale. Cf. Baltazar Adam KRČELIĆ, *Povijest stolne crkve zagrebačke* [1769.] (preveo Zlatko Šešelj), Zagreb 1994, p. 237; KUKULJEVIĆ ŠAKCINSKI 1856, cit. n. 12, p. 24 (bilješka).

³⁰ Poznati primjer ovakve prakse (razumljive u sredini bez neposrednoga izvora kvalitetnoga kamena) natpis je kanonika Ljudevita Vukoslavića (1673.) koji je stajao u luneti staroga portala zagrebačke katedrale (danas u Muzeju grada Zagreba). Na današnjoj poledini ploče od crvena kamena nalazi se odlomak reljefa s nadgobnim natpisom kanonika Blaža i Ivana

Navedena zabilješka, popraćena s nekoliko zanimljivih podataka o umjetničkim prilikama i praksi na samome Kaptolu,³¹ označava završetak druge i posljednje – nama poznate – Mislejeve zagrebačke epizode. U računskoj bilježnici kanonika Reesa Luka Mislej više se ne spominje,³² a neposredno nakon majstorove smrti, 20. IV. 1727. godine, nasljednik radionice Francesco Robba sklapa s rektorom ljubljanskoga isusovačkoga kolegija Pietrom Buzzijem, ugovor za svoje prvi zagrebačko djelo – oltar sv. Ignacija Loyolskoga. Sam ga je postavio u isusovačkoj crkvi sv. Katarine na Gradecu, možda već krajem 1728. godine.³³ Znatno prije nego što je oltar sv. Ignacija stigao u Zagreb, još 11. XII. 1727. godine kanonik Matija Mužinić i upravitelj

od Moravča s kraja XV. stoljeća. Cf. Ljudevit IVANČAN – Gjuro SZABO, Spomenkamen kanonika Vukoslavića – nadgrobna ploča Blaža od Moravča (1495.), *Narodna starina*, VIII, 1929, pp. 105–107; Antun IVANDIJA, Vinčkovićev portal zagrebačke stolne crkve, *Kulturno povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije*, I, Zagreb 1944, pp. 646–647. Budući trenutačno nije moguće izvršiti uvid u stanje donje strane ploče, koja je međutim, uz rubove tek grubo obrađena, moguće je i da se radi o ranije nabavljenom većem komadu kamena, čija cijena stoga nije bila uračunata u konačni iznos isplaćen majstoru.

³¹ Dana 8. X. 1725. zagrebačkom je kamenoklesaru Josipu (*Josephus*) i osmorici njegovih radnika isplaćena svota od 3 rajnska florena i 16 denara za pomoć pri postavljanju mramornoga portala. Istoga su dana zidarskim majstorima isplaćena 4 rajnska florena i 32 denara za radove na grobnici matrone Lucije i zidu oko portala sakristije (*5. 8bris. *Lapididae Zagrabien. Josepho, qui lapides in porta exteriori Sacrary Secuit dum marmorea apponebant, et laboratores 8. et mediu. impendit, quemlibet per grossos 8. Soluen. facit in toto [R] 3 [d] 16 / Item Murarys, qui Stratu. marmoreu. in Sepultura matronae Luciae apponebant, portam Sacristiae exterioris abmurabant et expoliebant muru. ante Sacristia. per dies 11 Singula. diem grossis 8. Soluendo facit [R] 4 [d] 32*); KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, In Otobri 1725.*). Ubrzo je neimenovani slikar oslikao vratnice portala sakristije čime je projekt bio priveden kraju (*10 Nbris. *Pictori pro pictura in porta exterioris Sacrary per modum baldachini et cortinae facta [R] 7*); KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, In Novembri 1725.*).

³² Dogovoreno i plaćeno popločenje poda pred oltarima sv. Ladislava i Blažene Djevice Marije zabilježeno je godinu dana kasnije, prilikom isplate zidarskim majstorima, bez prisustva kamenoklesara (*26. 8bris. *Murarium Laboratores 8. qui ante Aras S. Ladislai et B. V. M. gradus marmoreos apponebant et adaptabant, per denarios 22 diem Soluendo exolui [R] 2 [d] 16*); KAZ, *Rationes officii Custodiatu Gergii Reess, In Otobri 1726.*).

³³ Cf. HOFFILLER 1919, cit. n. 26, pp. 207–217.

biskupskih dobara Andrija Grličić s Francescom Robbom sklapaju ugovor o izradi dvaju oltara za zagrebačku katedralu – sv. Katarine i sv. Barbare.³⁴ Uz činjenicu o Robbinoj pojavi u Zagrebu posredstvom isusovaca,³⁵ moguće im je u toj zasluzi pridružiti i kaptolske naručitelje. Desetljeća neprekinute suradnje Cussine i – kako se je pokazalo – Mislejeve radionice s kanonicima s Kaptola, navode na razumijevanje rane narudžbe oltara kao kontinuiteta s Robbinom ljubljanskom radionicom.³⁶ Preciznije određivanje mogućih Robbinih radova u zagrebačkoj katedrali prije 1727. godine (u okviru Mislejeve radionice) otežano je činjenicom da je u obnovi nakon potresa 1880. godine izgubljen ili raspršen znatan dio skulptorskoga fonda. Klesarski radovi (dovratnici portala, nadgrobne ploče, popločenja) uz nekoliko izuzetaka, gotovo su posve uništeni ali, makar skromni, arhivski podatci o njima – koji upućuju na karakter veza između naručitelja i radionica – ponekada mogu pružiti širi okvir za razumijevanje sačuvanih (i značajnijih) djela.³⁷

³⁴ U zagrebačkoj su se katedrali prije potresa 1880. godine nalazili sljedeći dokumentirani Robbini oltari: sv. Katarine (nakon 1728.), sv. Barbare (nakon 1728.), sv. Križa (1756.). Cf. HOFFILLER 1919, cit. n. 26. Za katalog Robbinih djela vidi: KLEMENČIĆ 1998, cit. n. 5, pp. 37–38, 44–45 (Robbina zagrebačka djela – danas u Varaždinskim Toplicama i Križevcima).

³⁵ Cf. KLEMENČIĆ 1998, cit. n. 5, p. 12.

³⁶ Govoreći o mramornoj skulpturi koja u zagrebačku katedralu ulazi upravo u navedenom razdoblju, Vladimir Marković u zaključku svojega rada (1998.), navodi: »*Indipendentemente dalle menzionate questioni attributive, il fatto che verso il 1700 per questa chiesa si fosse procurato un arredo marmoreo ornato di statue provenienti dalle botteghe veneziane mostra che le commissioni che trent'anni più tardi sarebbero state rivolte a Francesco Robba continuano una prassi già collaudata dei committenti zagabresi. In questo processo Lubiana svolse un ruolo importante che non fu solo di intermediaria.*«; MARKOVIĆ 2000, cit. n. 18, p. 193.

³⁷ Na važnost jednostavnijih klesarskih radova u kontekstu mramorne barokne skulpture, nedavno je upozorio i Matej Klemenčić. Cf. KLEMENČIĆ 2007, cit. n. 18, p. 2.

LUKA MISLEJ IN NAROČILA ZA ZAGREBSKO KATEDRALO

Ljubljanska kamnoseška delavnica Luke Misleja (1658–1727) je odigrala v prvi četrtini 18. stoletja pomembno vlogo posrednika med slovenskimi naročniki in severnoitalijanskih ter beneških kiparjev. V tem pogledu se navezuje na dejavnost delavnice Mihaela Cusse (ok. 1657–1699), delujoče v Ljubljani ob koncu 17. stoletja. Poleg tistih na slovenskem ozemlju so dela Cussove delavnice dokumentirana tudi na območju kontinentalne Hrvaške (Zagreb, Karlovac) in pri tem odsevajo nov interes lokalnih naročnikov (predvsem zagrebških) za marmorno baročno skulpturo. Ta bo skozi vse 18. stoletje polnila notranjosti pomembnih zagrebških cerkva (posebej stolnice) in bo dosegla vrhunec v delih Francesca Robbe (1698–1757), katerega začetki v Ljubljani so povezani z omenjeno delavnico Luke Misleja.

Mislejeva dejavnost v zagrebški stolnici, v okviru katere je arhivsko izpričana izdelava dveh portalov zakristije (1706, 1725) in neke nagrobne plošče v severni korni kapeli (1725), predstavlja torej vezni člen v poskusu rekonstrukcije stikov zagrebških naročnikov in ljubljanskih kamnoseških delavnic, ki so bistvenega pomena tudi za razumevanje umetnostno pomembnih stvaritev s konca 17. in začetka 18. stoletja.